

NORSKE FØRSTEUTGAVER

CATO SCHIØTZ

BJØRN RINGSTRØM

NORSKE FØRSTEUTGAVER

En hjelpebok for samlere
av skjønnlitteratur

2. UTGAVE

BJØRN RINGSTRØMS ANTIKVARIAT
OSLO 2006

"Norske førsteutgaver" er trykt i 600 eksemplarer, hvorav 33 er nummerert for Bibliofilklubbens medlemmer.
Boken er utgitt med støtte fra Fritt Ord og Norsk Kulturråd

ISBN 82-90520-36-0

INNLEDNING TIL 1. UTGAVEN FRA 1990

Denne boken er ment å være et beskjedent bidrag til å stimulere interessen for bøker i sin alminnelighet og for norsk skjønnlitteratur i særdeleshet i en tid hvor det er opplest og vedtatt at det skrevne ord er på defensiven i forhold til andre media, spesielt TV og video.

Skjønnlitterære førsteutgaver har alltid vært et forholdsvis populært emne for boksamlere, men noen oversikt over de respektive forfatteres produksjon har det ikke vært enkelt å skaffe seg. Når vi nå som et eksperiment har utarbeidet lister over 50 norske dikteres forfatterskap, er det i håp om at dette kan øke interessen hos nye samlere og kanskje også være til hjelp for de mer etablerte.

Hvorfor skal man så kjøpe bøker og endog *samle* på dem?

Selvfølgelig er og forblir innholdet det sentrale – enten det nå er tekst eller illustrasjoner. Derfor bør utgangspunktet alltid være en forfatter eller et forfatterskap som man liker, og som man føler gir en noe verdifullt.

Men dette forklarer ikke hvorfor noen ønsker å kjøpe førsteutgaver når man kan få billige pocket-utgaver. Dette må da bli unødvendig dyrt? Svaret er nei – ikke nødvendigvis. Antikvariske bøker er fremdeles stort sett relativt rimelige. Et meget stort antall av de førsteutgaver som det er referert til i oversikten, koster mindre enn det en ny bok gjør.

Dessuten vil en boksamler med en bibliofil legning alltid være av den oppfatning at det kan være *mer* ved en bok enn selve innholdet. Dette viser seg på flere måter.

For det første vil boken og forfatterskapet kunne være en verdifull innfallsvinkel til den tid boken ble skrevet på. Både forfatteren og boken kan representere en viktig side ved vår litteratur- og kulturhistorie, selv om bokens innhold i dag kan synes perifert. Boksamling blir derfor en måte å tilnærme seg vår historie og vår kultur på.

For det annet kan noen føle en sterkere tilknytning til boken når man har en førsteutgave. Det er forskjell på å lese Knut Hamsuns "Sult" i originalinnbinding fra 1890 og en pocket-utgave fra vår tid.

I tillegg har man det rent estetiske. Antikvariske bøker kan være vakre – dette kan referere seg både til et tidstypisk forlagsbind, et håndverksmessig dyktig utført privatbind eller selve bokutstyret, for eksempel illustrasjoner.

Boken kan også representere en historie eller begivenhet som har interesse utover selve innholdet. Det typiske eksempelet på dette er bøker som er beslaglagt eller supprimert.

Enkelte boksamlere har en forkjærlighet for det man kaller assosiasjons-bøker. Dette er bøker som enten har en interessant dedikasjon eller som har inngått i en kjent persons bibliotek.

For øvrig spiller selvfølgelig også den rene samler-glede en viktig rolle. På samme måte som en filatelist eller numismatiker kan en boksamler nærmest oppleve det salige gysset nedover ryggraden når man finner en ukjent bok eller en bok man har lett etter i lang tid.

I denne boken har vi prøvd å samle et representativt utvalg fra vår mer eller mindre klassiske skjønnlitteratur. Med tre unntak er samtlige forfattere døde. For øvrig viser vi til etterordet hvor vi inviterer til tilbakemeldinger for så vidt gjelder andre forfatteres produksjoner. Hvis det viser seg – og det håper vi – at behovet er til stede, vil det etter hvert bli laget oversikter over de fleste sentrale skjønnlitterære forfattere som har appell til vårt antikvariske miljø.

Vi vil understreke at nærværende bok – som det fremgår av tittelen – er en *hjelpeskole*. Det er ikke vår pretensjon å presentere noen uttømmende bibliografi over de enkelte forfattere. Vi har imidlertid ønsket å representere de enkelte dikteres forfatterskap i bokform på en fullstendig måte. I denne forbindelse har vi forsøkt så langt råd er å beskrive forskjellige varianter, og vi har i tillegg lagt spesiell vekt på å presentere hvilken type forlagsinnbinding bøkene kom i og hvilken type omslag som ble benyttet. Omslagsillustratørene representerer et glemt kapittel i norsk illustrasjonskunst, og vi har derfor gitt supplerende opplysninger i den grad det har vært mulig.

Arbeidet har vi delt mellom oss, men vi har allikevel samarbeidet i så stor utreking at vi sammen får fordele eventuell ris eller ros.

Som grunnlag for oversikten har vi benyttet Norsk Bokfortegnelse, Halvorsens forfatterleksikon, Thuesens oversikt over supprimerte og beslaglagte bøker fra 1960, katalogen over Jonas Skougaards og Per F. Meyers samlinger, antikvarkataloger og – sist, men ikke minst – våre egne samlinger.

Det er selvsagt en rekke bøker vi ikke har sett, og som heller ikke i de ovenfor nevnte kilder er beskrevet på annen måte enn "originalbind" eller "o.o.". Av den grunn må vi henvende oss til spesialiserte samlere for innhenting av tilleggsopplysninger og korreksjoner. Det finnes med sikkerhet flere varianter av omslag, bind og typografiske forskjeller enn det vi har funnet frem til. I tillegg finnes det selvsagt bøker som vi ikke har fått med.

Særtrykk med egen paginering er regnet som bøker. Småtrykk, leilighetsviser og lignende er som hovedregel ikke tatt med, men her er det gjort unntak for enkelte forfattere. Bidrag i antologier er (som hovedregel) heller ikke registrert.

I tillegg til de rene førsteutgaver har vi registrert spesielt interessante bøker, for eksempel beslaglagte eller supprimerte utgaver, pirattrykk, prakt- og/eller bibliofilutgaver, samt aviser/tidskrifter redigert av de respektive forfattere.

Vi har villet presentere boken i forbindelse med 25-års jubileet til Bjørn Ringstrøms Antikvariat A/S. Dette har medført en noe hektisk innspurt, som sikkert har resultert i enkelte unøyaktigheter med hensyn til korrektur. Vi har heller ikke fått standardisert oppsettet for samtlige forfattere i den grad som hadde vært ideelt.

Hvis det viser seg at det er behov for en oversikt av nærværende karakter, håper vi å kunne tilbake med en revidert og utvidet utgave om noen år.

Vi har ikke villet nummerere de enkelte forfatteres bøker fortløpende. Dette skyldes blant annet at vi regner med at det er enkelte trykk som det er naturlig å inkludere ved senere anledninger, og at man da vil få problemer med en eventuell referanse til de forskjellige utgavene.

Vi har også særskilt vurdert hvorvidt det er behov for en prisantydning ved de enkelte bøker. Dette har vi unnlatt – i hvert fall i denne omgang. Bakgrunnen for dette er for det første at vi vil ta ett skritt om gangen. For det annet er det *vanskelig* å gi en prisantydning. Nivået for antikvariske bøker er ikke enhetlig, og prisene står og faller med bokens kondisjon. Vi har gjort noen helt sporadiske unntak hvis vi synes at en pris har vært bemerkelsesverdig, eller prisnivået er rimelig klart.

I forbindelse med registreringen har vi mottatt verdifull bistand fra flere samlere – de viktigste er nevnt i forbindelse med noen av de enkelte forfattere. Takk for all nødvendig hjelp både fra de navngitte og andre.

En særskilt takk til Heidi Magnussen som har hatt ansvaret for renskriving av manus, og som har vært en uunnværlig, rask og effektiv støttespiller.

Vi håper boken vil representere et tilskudd til vår antikvariske og bibliofile litteratur og håper også – som nevnt ovenfor – å motta tilbakemeldinger i form av tilleggsopplysninger og korreksjoner.

Oslo, mars 1990

Cato Schiøtz

Bjørn Ringstrøm

INNLEDNING TIL 2. UTGAVE

Det er 16 år siden "Norske førsteutgaver" ble presentert, da med et utvalg på 50 forfattere. I et tillegg i 1993 tok vi for oss 34 nye, og vi nevnte 100 navn som et mål i en 2. utgave som vi allerede da så for oss. Det har vært gledelig å se at boken er blitt brukt relativt hyppig som referansegrunnlag både i kataloger og i litteraturen for øvrig. I de årene som har gått har vi dessverre ikke hele tiden vært like aktive, og vi har blant samlere merket en viss utålmodighet. Hva drev vi på med, når skulle den nye utgaven foreligge, hvilke forfattere skulle vi ta med? Vi har et inntrykk av at noen av de mest interesserte nærmest ga oss opp.

Men nå foreligger da endelig 2. utgave av "Norske førsteutgaver", korrigert og utvidet. Vi er kommet opp i 115 forfatternavn, en del gamle feil er forhåpentligvis rettet opp, og en del nye titler er kommet til under marsjen. Selv om grunnstammen er den samme som i 1990, er den boken vi nå legger frem mer enn dobbelt så stor som den opprinnelige. I tillegg til utvidelsene har vi skrevet om og revidert innledningene for hver forfatter. Innledningene er skrevet først og fremst for samlere – ikke litteraturhistorikere.

Om de navnene vi nå har føyet til er de "riktige", kan selvsagt diskuteres, men det aller meste av den eldre norske skjønnlitteraturen skulle i hvert fall nå være dekket. Bare en av de 115 forfatterne lever i dag (Jan Erik Vold). Vi vil understreke at vi har prøvd å forene hensynet til å inkludere de forfattere som står sentralt på grunn av forfatterskapets innhold og de forfattere som ut fra et rent samlersynspunkt er mest interessante.

Hva som i en eventuell 3. utgave bør komme med, er et annet spørsmål. Av nålevende forfattere er det flere som har en betydelig produksjon, men antikvariatene merker liten etterspørsel etter bøkene. Bør vi da ta dem med fordi forfatterskapet er verdifullt, rent litterært sett? Eller skal vi la tiden avgjøre om de blir samleobjekter? Den opprinnelige tanken bak "Norske førsteutgaver" var jo bare å meddele fakta for samlere, men vi har i enkelte tilfeller falt for det litterære aspektet. Valget får stå åpent.

I denne 2. utgaven er det en viktig nyhet: Vi har illustrert utgaven med fotografier av bindvarianter og omslag. Dette er gjort dels for å lette identifikasjonen av de enkelte varianter og dels for å vise hvordan sjeldne og sentrale bøker ser ut i førsteutgaver. De bøkene som er illustrert har vi merket med *.

Formålet med boken er flere:

1. For det første representerer boken et tradisjonelt forfatterleksikon som er vesentlig mer detaljert enn noe annet forfatterleksikon. Vi kjenner intet land – som vi ellers sammenligner oss med – som har en slik oversikt over sin sentrale skjønnlitterære arv.
2. I tillegg representerer oversikten en spesiell form for bokhistorie. Samtlige forlag er oppført. I tillegg er det inntatt opplysninger om spesielle utgaver, for eksempel inndratte bøker, supprimerte bøker eller spesielle illustrerte utgaver.
3. Videre viser oversikten hvordan enkelte bøker har "vandret" mellom forlagene og også hvordan forfattere fortløpende har skiftet forlag (i hvert fall noen av dem). Oversikten gir således også et glimt av norsk forlagshistorie.
4. I tillegg har vi tatt med opplysninger som ellers ikke registreres med hensyn til illustrasjoner og bindtyper. Oversikten gir dermed også et lite kulturhistorisk bidrag både i forbindelse med illustrasjonene og hvordan bindtypene spiller den til enhver tid kunstneriske smak.

I oversiktene er henvisninger til bibliografier i de fleste tilfeller nevnt i introduksjonen, men følgende forkortelser er brukt:

B.N.= Hjalmar Pettersen: Bibliotheca Norvegica I-IV.

Halvorsen eller J.B.H.= J.B Halvorsen: Norsk Forfatter-Lexikon I-VI.

N.B.=Norsk Bokfortegnelse

Skougaardkatalogen = Jonas Skougaard. Katalog over hans bibliotek. Utarbeidet av Asbjørn Lunge Larsen og Solveig Tunold I-IV.

Sundseth = Arnt Bryde Sundseth og Alf C. Melhus: Norsk illustrasjonskunst 1850-1950, 1952.

Thuesen eller Thuesen 1960 = Arthur Thuesen: Beslaglagte og supprimerte bøker vedrørende Norge, 1960.

Som nevnt i forordet til 1.utgaven har vi ikke tatt med småtrykk (dvs trykksaker på mindre enn 16 sider) i oversikten. For noen forfatters vedkommende har vi imidlertid gjort et unntak, og vi har da plassert dem i en egen avdeling etter de "ordinære" førsteutgavene. Noen småtrykk er imidlertid så sjeldne og dyre at de er tatt inn i hovedoversikten, jf. for eksempel oversiktene over Knut Hamsun og Henrik Wergeland.

Utklippsføljetonger ("kjellere") er som hovedregel heller ikke tatt med. Også her har vi imidlertid gjort enkelte unntak for kjellere som er omfattet med spesiell interesse av samlere.

Vi har også registrert utgivelser etter de enkelte forfatters død – her har vi imidlertid bare tatt med et utvalg.

Ved beskrivelsen av de enkelte variantene har vi ikke forsøkt å gi en fullstendig beskrivelse av alle forskjeller – normalt har vi bare pekt på en forskjell som er iøyenfallende.

Også denne gangen håper vi på tilbakemeldinger fra samlere og andre som har supplerende opplysninger med hensyn til manglende bøker, ikke-registrerte varianter eller tilleggsopplysninger om omslagstype og/eller bindtype.

De gode hjelpere som har trådt til med opplysninger, er stort sett nevnt under de respektive forfatteroversiktene. Her vil vi bare rette en spesiell takk til den utrettelige Birger Andreassen i Bergen, som år etter år har hengt over oss og gitt oss kronisk dårlig samvittighet. Hadde vi hatt mange slike, ville denne boken vært ferdig for lengst!

Vi takker for sjenerøs støtte fra Fritt Ord og Norsk Kulturråd. Takk også til Lilly Frisell, Kristine Schiøtz og Øyvind Vavik for viktig bistand i forbindelse med denne utgaven.

En avsluttende takk går til Knut A. Brandal som har gjort alt arbeidet med illustrasjonene og også tilrettelagt trykkingen.

Oslo, mai 2006

Cato Schiøtz

Bjørn Ringstrøm